

บทที่ ๒

เทศกาลและวันสำคัญทางศาสนาพุทธ

สังคมไทยถือว่าศาสนามีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชน ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนพลเมืองได้ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ มาเป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติตน ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้มีความมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เกิดความสมานฉันท์ แต่การที่ประชาชนพลเมืองจะเข้าถึงหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนานั้น เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากผลของการกระทำมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่นเดียวกับเรื่องการศึกษาที่จะทำให้ผู้รับการศึกษาได้เกิดปัญญาจริง ๆ ย่อมเห็นผลช้าไม่เหมือนการสร้างวัตถุต่าง ๆ ที่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันใจ ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนาจึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการให้ศาสนิกชนของตนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมร่วมกันปราชญ์ทั้งหลายจึงได้ให้ความสำคัญของศาสนพิธีไว้ว่า **“เป็นดังเปลือกของต้นไม้ ซึ่งทำหน้าที่ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ คือเนื้อแท้อันเป็นสาระสำคัญของศาสนาไว้”** ซึ่งเมื่อกกล่าวให้ถูกต้อง ก็สามารถกล่าวได้ว่า ศาสนพิธีและศาสนธรรมของศาสนาทั้งสองส่วนนี้ ย่อมมีความสำคัญเสมอกัน ต้องอาศัยซึ่งกันและกันเพราะหากไม่มีศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนา ศาสนพิธีก็คงจะอยู่ได้ไม่นาน หรือหากมีเฉพาะศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนา แต่ไม่มีศาสนพิธี แก่นแท้ของศาสนาก็ย่อมอยู่ได้ไม่นานเช่นกัน เพราะศาสนิกชนขาดแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นศูนย์กลางอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการที่จะปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน

๑. เทศกาลทางศาสนาพุทธ

เทศกาลและวันสำคัญในพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่มักจะอิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นช่วงที่เป็นเทศกาลก็เป็นเทศกาลของวันสำคัญ ขณะเดียวกันวันสำคัญก็เป็นช่วงเวลาที่เกิดเทศกาล เป็นต้นว่า เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยวันเข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษาก็ต้องอาศัยวันออกพรรษา ยกเว้นแต่ว่าเป็นเทศกาลที่เกิดจาก ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรม ของศาสนิกชนที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในลัทธิศาสนาที่มีมาก่อน โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ แล้วก็นำเอาศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่ตนนับถืออยู่ในปัจจุบันเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทศกาลนั้นๆ ด้วย เช่นว่า เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง เป็นต้น

วันสำคัญทางศาสนาพุทธ เป็นวันที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า โดยปกติจะเป็นวันที่เคยมีเหตุการณ์สำคัญเมื่อครั้งพุทธกาล หรือเมื่อถึงกำหนดต้องปฏิบัติประเพณีสำคัญตามธรรมเนียมในศาสนาพุทธ นิยมระบุดตามปฏิทินจันทรคติ การศึกษาวันสำคัญ เหล่านี้นอกจากจะให้เราตระหนักถึงความสำคัญของวันดังกล่าวแล้ว ยังช่วยให้ปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องมาประยุกต์ ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

๑.๑ ความหมายของเทศกาลทางศาสนาพุทธ

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒๕๕๔, หน้า ๓๕-๔๖) กล่าวว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของ คำว่า “เทศกาล” ว่า ก็คือ “**นักขัตฤกษ์**” เพราะคำว่า “**นักขัตฤกษ์**” หมายถึง **เทศกาลและพิธีกรรมที่เกิดขึ้นตามวาระของฤดูกาลในรอบหนึ่งปี** ซึ่งงานดังกล่าวมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มหรสพ เป็นงานรื่นเริง สนุกสนาน ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ จะมาร่วมกันแสดงเพื่อความสนุกสนาน และมีการประกอบพิธีกรรมร่วมด้วย

๑.๒ เทศกาลกาลกับสังคมอินเดีย

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นภายใต้บริบทแห่งสังคมและวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งในยุคนั้นถือได้ว่าศาสนาพราหมณ์มีความเจริญรุ่งเรืองไปทั่วอินเดีย เทศกาลมีมาก่อนที่พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้น ข้อกำหนดของสังคมในเรื่องเทศกาลงานประจำปีหรือนักขัตฤกษ์นั้น ชาวเมืองแต่ละเมืองแต่ละท้องถิ่นจะมีเป็นของตนเอง ซึ่งหากจะยึดเอาความเชื่อของท้องถิ่นของสังคมอินเดียในสมัยนั้น หรือความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ จะพบว่า เทศกาลของสังคมอินเดียนั้นถือกำเนิดมาจากความเชื่อในเรื่องของธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่องของดวงดาว การโคจรของดวงดาวต่างๆ บนท้องฟ้าและสภาพภูมิอากาศที่เป็นไปของแต่ละช่วงเวลา ประชาชนจะกำหนดเทศกาลประจำชวงนั้นๆ เช่น เทศกาลแรกนาขวัญที่กระทำในแต่ละพื้นที่เนื่องจากมีความเชื่อว่า เมื่อถึงคราวเก็บเกี่ยวจะต้องมีการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลนั้นขึ้น เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับราษฎรก่อนที่จะลงสู่ช่วงฤดูของการทำนา ในเทศกาลนี้เมื่อมีการประกอบพิธีตามความเชื่อแล้วจะมีมหรสพหรืองานรื่นเริงขึ้นและเป็นช่วงที่มีการจัดงานประจำปี ด้วยเหตุนี้ จึงได้ชื่อว่า “**เทศกาล**”

สำหรับเทศกาลในพระพุทธศาสนานั้น คงต้องทำความเข้าใจก่อนกว่าพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางบริบทของสังคมอินเดียที่เต็มไปด้วยศาสนา ลัทธิความเชื่อมากมาย ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว และก็มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียอย่างเหนียวแน่น ชาวอินเดียมีการกำหนดช่วงเวลาของฤดูกาลต่างๆ ในรอบปี และมีธรรมเนียมปฏิบัติต่อฤดูกาลนั้นๆ ที่เรียกเทศกาลตามฤดูกาล แสดงให้เห็นว่าเทศกาลในอินเดียมีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติ นั่นก็หมายความว่าสังคมอินเดียที่มีความคึกคัก

อยู่กับการจัดเทศกาลต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว การอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นใน ขณะที่ชาวอินเดียมีระบบความคิดเกี่ยวกับเทศกาลที่สมบูรณ์พร้อม ที่พัฒนามาเป็นระบบหรือแบบแผน ของการจัดเทศกาลของชาวอินเดียในแต่ละรัฐหรือท้องถิ่นที่ค่อนข้างมั่นคง เมื่อพระพุทธศาสนาได้อุบัติ ขึ้น ผู้ที่หันมานับถือพระพุทธศาสนาก็ยังมีความเชื่อแบบเดิมๆ อยู่ ยังปฏิบัติตามเทศกาลต่างๆ ที่เคย ปฏิบัติมาอยู่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล และสันติ แม้หลักธรรมคำสอนจะเป็นการปฏิบัติ ความเชื่อของคนในสมัยนั้นแบบหน้ามือเป็นหลังมือก็ตาม แต่ก็มักจะใช้การปฏิรูปและประยุกต์เป็น สำคัญ เทศกาลใดที่ขัดต่อหลักคำสอน จะปฏิเสธหรือทำการปฏิรูปเทศกาลนั้นใหม่ เช่น เทศกาลวัน เพ็ญเดือน ๓ เดิมที เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองพระเป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่เรียกว่า “เทศกาลศิวราตรี” ใช้วันดังกล่าวเป็นวันประชุมสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูป เพื่อประกาศจุดยืนของ พระพุทธศาสนา เรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” ถือได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนหรือสร้างค่านิยมและจุดยืน ขึ้นมาใหม่ให้ตรงกับหลักการของพระพุทธศาสนา

๑.๓ เทศกาลตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ

นอกเหนือจากเทศกาลที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปเทศกาลที่มีอยู่ก่อนแล้ว ก็มีเทศกาลที่ เกิดขึ้นจากเนื้อหาแห่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง ที่เกิดจากพระวินัย ได้แก่ เทศกาล เข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษา และเทศกาลกฐิน ทั้ง ๓ เทศกาลนี้ได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นการเฉพาะ ของ “ฤดูกาล” ซึ่งเดิมทีมิได้จัดหรือตั้งชื่อเป็นเทศกาลหรือนักขัตตฤกษ์ ตามความเชื่อดั้งเดิม เพราะ เป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความสุขสนุกรื่นเรริง แต่เป็นช่วงเวลาที่พุทธศาสนิกชนจะพึงปฏิบัติกัน อย่างพร้อมเพรียงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

เทศกาลในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์จึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับดวงดาวประจำปี แต่ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม การศึกษาตามแนวทางของศีล สมาธิ และปัญญา เป็นสำคัญ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาจะปฏิเสธแนวคิดเรื่องความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ดังปรากฏอยู่ในพุทธ ภาษิตว่า “สัตว์ทั้งหลายประพฤตินอบในเวลาใด เวลานั้นชื่อว่า เป็นฤกษ์ดี มงคลดี” พระพุทธศาสนามีหลักความเชื่อหลักอยู่ที่กฎแห่งกรรม และเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ สามารถที่จะทำตนเองให้เป็นที่พึงของตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงหรืออิงอาศัยเทพเจ้าใดๆ

๑.๔ บ่อเกิดของเทศกาลในศาสนาพุทธ

เทศกาลในพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า มาจาก มีบ่อเกิดมาจาก ๒ แหล่ง คือ

๑.๔.๑ เทศกาลตามความเชื่อของชาวอินเดียเดิม

เป็นเทศกาลที่เกิดจากความเชื่อของชาวอินเดีย ที่มีอยู่ในศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก เช่น ความเชื่อเรื่องโชคละชะตา เรื่องดวงดาว นักชดตฤกษ์ประจำเดือนต่างๆ ยังมีเทศกาลที่ชาวบ้านจัดขึ้นในฤดูกาลต่างๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงเทศกาลของท้องถิ่น ดังนี้

๑) เทศกาลพ็อนรำถวายพระราชาของกรุงราชคฤห์ จัดงานอยู่ ๗ วัน เทศกาลนี้เป็นเหตุให้อัคคเสนบุตรเศรษฐีตกหลุมรักธิดานักพ็อนรำ

๒) เทศกาลตีมีสสุราของชาวเมืองสาวัตถี ซึ่งบรรดาสามีของสหายของวิสาขา ได้ไปร่วมงานและเป็นเหตุให้บรรดาสหายของนางวิสาขาได้กลายมาเป็นคนตีมีสสุรา

๓) เทศกาลเปิด ของเมืองสาเกต บ้านเกิดของนางวิสาขา ซึ่งเป็นเทศกาลที่พราหมณ์ได้มาพบนางและได้รู้ถึงความเป็นสตรีผู้บริบูรณ์ไปด้วยเบญจกัลยาณี และนำไปสู่การแต่งงานกับลูกชายเศรษฐีในที่สุด

๔) เทศกาลประจำปีของกรุงไพสาลี เป็นเทศกาลที่มีการเล่นมหรสพประโคมงานตัวตั้งแต่เช้าจนสว่าง เป็นเวลาถึง ๗ วัน ๗ ค่ำ

๑.๔.๒ เทศกาลตามพระวินัยของศาสนาพุทธ เป็นเทศกาลที่มีความแตกต่างไปจากเทศกาลตามความเชื่อท้องถิ่นของชาวอินเดียที่มีอยู่เดิมที่เป็นไปเพื่อบูชาเทพเจ้า หรือ สร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้นแก่คนหมู่มาก หากแต่เป็นเทศกาลที่ให้เกิดขึ้นเพื่อมุ่งการศึกษาเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและเป็นไปตามพุทธประสงค์ มี ๓ เทศกาลสำคัญ ดังนี้

๑) เทศกาลเข้าพรรษา

๒) เทศกาลออกพรรษา และ

๓) เทศกาลทอดกฐิน

เทศกาลที่เกิดจากศาสนาพุทธแท้ๆ จึงมิได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสนุกสนานรื่นเริง แต่ประการใด แท้จริงแล้วต้องการที่จะมุ่งให้เทศกาลดังกล่าว เช่น เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลออกพรรษา เป็นเทศกาลที่ภิกษุได้มีโอกาสในการฝึกหัดตนเองและเปิดโอกาสให้ตรวจสอบซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด ส่วนเทศกาลทอดกฐิน เป็นเทศกาลที่เปิดโอกาสให้ภิกษุรับจีวรจากชาวบ้าน และชาวบ้านจะได้มีโอกาสทำบุญทำทานซึ่งถือว่ามีอานิสงส์มากนี้ได้อย่างเต็มที่

๑.๕ ความมุ่งหมายของเทศกาล

๑.๕.๑ เทศกาลตามความเชื่อของชาวอินเดียเดิม

งานเทศกาลหรืองานนักขัตฤกษ์ของชาวอินเดียที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา พบว่ามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) เพื่อความสนุกสนาน อาทิเช่น เทศกาลเต้นรำ เทศกาลตีมโหรี
- ๒) เพื่อเอาใจเทพเจ้า อาทิเช่น เทศกาลศิวาราตรี เทศกาล บูชายัญต่างๆ
- ๓) เพื่อผลผลิตด้านเกษตรกรรม อาทิเช่น เทศกาลวัวปมงคล (เทศกาลแรกนาขวัญ)
- ๔) เพื่อผลทางการเมือง เทศกาลประเพณีนี้รัฐมุ่งให้เกิดความสามัคคี และจะได้ไม่คิดต่อต้านอำนาจรัฐ เพราะถือได้ว่ารัฐเป็นผู้ให้ความคุ้มครอง และจะก่อให้เกิดความผ่อนคลายความตึงเครียดของประชาชนในรัฐ ทำให้ง่ายต่อการบริหารปกครอง

๑.๕.๒ เทศกาลตามพระวินัยของศาสนาพุทธ

จากการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธรศาสนา พบว่า เทศกาลตามพระวินัย มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

- ๑) เพื่อการธำรงรักษาภาพลักษณ์ของพระพุทธรศาสนา อาทิเช่น เทศกาลเข้าพรรษา และ เทศกาลออกพรรษา
- ๒) เพื่อการศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเอง ช่วงจำพรรษา พระภิกษุสามเณรยอมเป็นไปได้ง่ายที่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน อบรมกาย วาจา และใจ ของตนเอง และเมื่อออกพรรษา ก็ถือได้ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญในการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย มีการแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินจากทายกผู้มีศรัทธาตามพระวินัย ถือได้ว่าเป็นการศึกษาและพัฒนาตนเองเช่นเดียวกัน
- ๓) เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวพุทธได้ฝึกฝนตนเองด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญจิตภาวนา ระหว่างเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา และ กฐินนั้น ล้วนแต่เป็นเทศกาลที่เป็นโอกาสให้พุทธบริษัทได้ฝึกฝน อบรมตน และได้สร้างกุศล บุญ บารมี ขัดเกลากิเลสให้เบาบางลง โดยการรักษาศีล บำเพ็ญบุญ ให้ทาน ฟังธรรม และเจริญจิตภาวนาตามสมควร อันถือได้ว่าเป็นการทำหน้าที่ของชาวพุทธตามครรลองแห่งพระวินัย
- ๔) เพื่อรักษาพระธรรมวินัย

การรักษาพระธรรมวินัย สำหรับพระสงฆ์ ก็คือ การอยู่จำพรรษา (เข้าพรรษา) ออกพรรษา และ รับกฐิน เป็นการปฏิบัติไปตามพุทธประสงค์ในการกำหนดให้มีเทศกาล พระภิกษุสงฆ์ที่ได้

ปฏิบัติไปตามแนวทางดังกล่าวนั้น ถือได้ว่าการรักษาพระธรรมวินัย แต่หากพระภิกษุสงฆ์รูปใด ไม่ปฏิบัติตามพุทธบัญญัตินั้น ถือว่าเป็นการละเมิดต่อพระธรรมวินัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. วันสำคัญทางศาสนาพุทธ

๒.๑ วันมาฆบูชา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (หากตรงกับปีอธิกมาส คือปีที่มีเดือน ๘ สองหน วันมาฆบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔)

คำว่า “มาฆบูชา” เป็นชื่อของพิธีบูชา และการทำบุญในพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ซึ่งปรารภการประชุมใหญ่ของพระสาวกที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต ในวันเพ็ญเดือน ๓ ณ วัดเวฬุวันมหาวิหารใกล้กรุงราชคฤห์

คำว่า จาตุรงคสันนิบาต แปลว่า การประชุมพระสาวก ซึ่งประกอบด้วยองค์สี่ หรือ การประชุมพร้อมด้วยองค์สี่ ได้แก่

- ๑) พระสงฆ์ที่มาประชุมวันนั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุคือได้รับอุปสมบทโดยตรงจากพระพุทธเจ้า
- ๒) พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ ทั้งสิ้น
- ๓) พระสงฆ์ที่ประชุมวันนั้นมีจำนวนถึง ๑,๒๕๐ รูปมาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย และพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์
- ๔) วันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะ พระจันทร์เต็มดวงบริบูรณ์

คำว่า โอวาทปาติโมกข์ แปลว่า โอวาทที่เป็นประธาน หรือคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา โดยย่อมี ๓ ประการ คือ

- ๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง (ละชั่ว)
- ๒) การยังกุศลให้ถึงพร้อม (ทำความดี)
- ๓) การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว (ทำจิตใจบริสุทธิ์)

๒.๒ วันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ คำว่า วิสาขบูชา ย่อมาจากคำว่า “วิสาขปุณณมีบูชา” แปลว่า การบูชาพระในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ถ้าหากตรงกับปีอธิกมาส คือ ปีที่มีเดือน ๘ สองหนวันวิสาขบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ในวันวิสาขบูชา มีเหตุการณ์เกิดขึ้น ๓ ประการและจัดว่าเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ คือ

๑) เป็นวันประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ณ ลุมพินีวัน อยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะแคว้นสักกะ ตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งต่อมาพระองค์ได้ออกบวชจนได้บรรจุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงถือว่าเป็นวันเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าหรือวันพระพุทธ

๒) เป็นวันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ณ มหาโพธิบัลลังก์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราฝั่งตะวันตก ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมแคว้นมคธ ในตอนเช้ามีตของวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี จึงถือว่าเป็นวันเกิดขึ้นของพระธรรมหรือวันพระธรรม

๓) เป็นวันปริณิพพานของพระพุทธเจ้าระหว่างต้นสาละ ๒ ต้น ในศาลาโนทยานของมัลลกะชัตริย์ ใกล้กรุงกุสินารา เมื่อวันอังคาร ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีมะเส็ง สมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ ถือว่าวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล (International of the Visaka Day)

๒.๓ วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ความหมายของ “วันอาสาฬหบูชา” อาสาฬหบูชาประกอบขึ้นจากคำ ๒ คำ คือ อาสาฬห (เดือน ๘ ทางจันทรคติ) กับบูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันเข้าจึงแปลว่า การบูชาในเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน ๘

ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา

๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา (เทศนากัณฑ์แรก) คือ พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๒. เป็นวันเกิดพระอริยสงฆ์สาวกองค์แรก คือท่านอัญญาโกณฑัญญะ ผู้ได้ดวงตาเห็นธรรม เมื่อได้สดับพระปฐมเทศนา

๓. เป็นวันเกิดพระสังฆรัตนะ ทำให้มีพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ครบทั้ง ๓ รัตนะในวันนี้

ข้อสังเกต

๑. วันมาฆบูชา ถือว่าเป็นวันพระธรรม

๒. วันวิสาขบูชา ถือว่าเป็นวันพระพุทธเจ้า

๓. วันอาสาฬหบูชา ถือว่าเป็นวันพระสงฆ์

๒.๔. วันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ **วันอัฐมีบูชา** เป็นวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ๘ วัน โดยนับจากวันที่พระองค์ปรินิพพาน

ข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. เมื่อถึงวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันอัฐมีบูชา เวียนมาถึงในตอนเช้า นอกจากจะมีการทำบุญตักบาตรตามปกติแล้วสาธุชนจะรับอุโบสถศีล และฟังเทศน์ตามวัดที่ใกล้เคียง หรือวัดที่คุ้นเคย ในตอนค่ำนำรูป เทียน ดอกไม้ไปประชุมพร้อมกันที่โบสถ์ หรือเจดีย์สถานแห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำพิธีเวียนเทียน

๒. เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมแล้ว คฤหัสถ์ทั้งหลาย ยืนถือรูป เทียน ดอกไม้ ประนมมืออยู่ถัดพระสงฆ์ออกไป เมื่อพระภิกษุที่เป็นประธานกล่าวนำคำบูชา ที่ประชุมทั้งหมดว่าตามพร้อม ๆ กัน เมื่อกล่าวคำบูชาเสร็จแล้ว พระสงฆ์ เดินนำหน้าเวียนขวารอบพระอุโบสถ หรือพระสถูปเจดีย์ ๓ รอบซึ่งเรียกว่า เวียนเทียน คฤหัสถ์เดินตามอย่างสงบ

๓. ขณะเวียนเทียนรอบแรกให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ รอบที่ ๒ ระลึกถึงพระธรรมคุณ รอบที่ ๓ ระลึกถึงพระสังฆคุณ

๔. ข้อที่ควรทำเป็นพิเศษในวันนี้ ก็คือ ควรพิจารณาความหมายของการเว้นชู้ ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ให้เข้าใจชัดเจนลึกซึ้ง แล้วตั้งใจปฏิบัติได้ตามนั้น

๕. คณะสงฆ์ ทางราชการ ภาคเอกชน และพุทธศาสนิกชน ได้ร่วมกันจัดงานสัปดาห์ส่งเสริม

พระพุทธศาสนา ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง และพุทธมณฑล ตลอดจนวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร

๒.๕ วันเข้าพรรษา

ความหมาย **วันเข้าพรรษา**เป็นวันที่พระสงฆ์จะต้องเข้าจำพรรษา จะไปค้างแรมที่อื่นไม่ได้ คือต้องอยู่ประจำที่ตลอด ๓ เดือน ในฤดูฝนตามพระวินัยบัญญัติ วันเข้าพรรษามี ๒ ระยะ คือ

๑) วันเข้าพรรษาแรก เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑

๒) วันเข้าพรรษาหลัง เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ไปจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ

เดือน ๑๒ (มีปฏิบัติน้อยมาก)

๒.๖ วันออกพรรษา

ความหมาย วันออกพรรษา เป็นวันสิ้นสุดการอยู่จำพรรษาของพระสงฆ์ตลอด ๓ เดือน ในฤดูฝนจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระสงฆ์จะทำพิธีออกพรรษา ซึ่งเป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง

เรียกว่า วันมหาปวารณา โดยภิกษุทุกรูปจะกล่าวปวารณา คือ เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันในเรื่องความประพฤติจะเป็นด้วยได้เห็นได้ฟังมา หรือระแวงสงสัยก็ตาม ให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ วันนี้จึงเรียกว่า วันออกพรรษาหรือวันมหาปวารณา

๒.๗ พิธีตักบาตรเทโว

พิธีตักบาตรเทโว คือ การทำบุญพิเศษในวันออกพรรษา พุทธศาสนิกชนนิยมไปตักบาตรที่วัดในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกว่า **“การตักบาตรเทโว”** คือ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากรวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากที่ทรงประทับจำพรรษาอยู่ตลอด ๓ เดือน เพื่อโปรดพุทธมารดา โดยเสด็จลงที่ประตูเมืองสังกัสสะ

๒.๘ วันธัมมัสสวนะ หรือวันพระ

วันธัมมัสสวนะ หรือวันพระ ในหนึ่งเดือนจะมี ๔ วัน คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ หรือแรม ๘ ค่ำ และ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๕ ค่ำ (ถ้าเดือนขาดจะเป็น วันแรม ๑๔ ค่ำ) กิจกรรมในวันนี้ชาวพุทธจะทำบุญตักบาตร รักษาอุโบสถศีล (รักษาศีล ๘ เป็นกรณีพิเศษ) ฟังเทศน์ เจริญจิตตภาวนา งดเว้นอบายมุขตามสมควรแก่อุปนิสัย

๒.๙ วันขึ้นปีใหม่

ในอดีตไทยเราเคยกำหนด วันขึ้นปีใหม่ เป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือนอ้าย (เดือน ๑) บ้าง ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ บ้าง วันที่ ๑ เมษายน และวันที่ ๑๓ เมษายน (วันสงกรานต์) ต่อมาทางราชการโดยคณะรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยให้ใช้วันที่ ๑ มกราคม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมาให้เป็นวันขึ้นปีใหม่และใช้เรื่อยมาจนทุกวันนี้กิจกรรมที่ชาวพุทธพึงกระทำคือ ทำบุญ ตักบาตรรักษาศีล ฟังธรรม ปล่อยนก ปล่อยปลา เป็นต้น

๒.๑๐ วันสงกรานต์

วันสงกรานต์ ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณ และในช่วงวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายนทางราชการหยุด ๓ วัน ถือว่าเป็นวันครอบครัว ต่อมาทางราชการได้กำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคมของทุกปี เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตั้งแต่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กิจกรรมที่ชาวพุทธปฏิบัติ คือ การทำบุญตักบาตร รักษาศีล เจริญจิตภาวนา มีพิธีสงฆ์ น้ำพระรดน้ำคำหัว เล่นน้ำสงกรานต์ ปล่อยนก ปล่อยปลา เป็นต้น

๒.๑๑ วันสารทไทย

วันสารทไทย ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ **วันสารทไทย** เป็นการทำบุญกลางปีของไทย เป็นเวลาระหว่างพืชพันธุ์ผลไม้กำลังอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นที่น่าปีติยินดี นำรึ้นนรมย์ ปัจจุบันเป็นการทำบุญ ตักบาตร เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้วด้วยอาหารคาวหวาน พร้อมทั้งกระยาสารท และกล้วยไข่ ทำบุญแล้ว ก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพชน ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๓. พิธีกรรมของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓.๑ วันมาฆบูชา

ความเป็นมา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาฆะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันนั้นนอกจากเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะแล้ว ยังเป็นวันที่พระสงฆ์ จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้า และล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นอภิญญา ๖ การประจวบกันของเหตุการณ์ทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุม ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ ในโอกาสพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวันกรุงราชคฤห์ ก่อนเข้าพรรษาที่ ๒ (หลังจากตรัสรู้ ๙ เดือน) ในประเทศไทย พิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาเริ่มมีเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงปรารถนาถึงความสำคัญของวันมาฆบูชาว่า มีเหตุการณ์สำคัญ ๔ ประการ ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เกิดขึ้นในวันเดียวกัน

สมควรที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำการบูชาเพื่อระลึกถึงความสำคัญของวันดังกล่าวและพระคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบูชา เนื่องในวันมาฆบูชาขึ้นในพระราชวัง โดยโปรดให้มีการประกอบพระราชกุศลในเวลาเช้าด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลาค่ำพระองค์จะเสด็จออกฟังพระสงฆ์ทำวัตรเย็นสวดโอวาทปาติโมกข์ แล้วทรงจุดเทียนเรียงตามรอบพระอุโบสถ จำนวน ๑,๒๕๐ เล่ม พระภิกษุเทศนาโอวาทปาติโมกข์ พระสงฆ์ จำนวน ๓๐ รูป สวดมนต์รับเทศนา เป็นเสร็จพิธี

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงนำพิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปประกอบในสถานที่อื่น ๆ นอกพระบรมมหาราชวังในคราวเสด็จประพาสต้น เช่น บางปะอิน พระพุทธบาทพระพุทธฉาย พระปฐมเจดีย์ พระแท่นดงรัง เป็นต้น

ประชาชนได้นำเอาวิธิบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางและสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้ ปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อวันมาฆบูชา โดยกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน

แนวทางที่พึงปฏิบัติ

วันมาฆบูชา ถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติเช่นเดียวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันอื่น ๆ และควรปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ พุทธศาสนิกชนผู้มุ่งที่จะพัฒนาตนเองตามหลักธรรมแห่งวันมาฆบูชา พึงปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นที่นำสุขมาให้อีก ดังนี้

การปฏิบัติพิธีกรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากไร้และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

รักษาศีล สำรวมระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ พร้อมทั้งบำเพ็ญเบญจธรรมสนับสนุน

เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ในการนี้ควรแต่งกายให้สุภาพเพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย

๓.๒ วันวิสาขบูชา

วิสาขบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในปีปรกติ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ในปีที่มีอธิกมาส (เดือน ๘ มี ๒ เดือน) ซึ่งถือกันว่าเป็นการบูชาพิเศษ เพราะเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ความสำคัญ

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์สำคัญนำอัศจรรย์ทั้ง ๓ ประการ ได้เวียนมาบรรจบในวันเดียวกัน คือ วันวิสาขบูชา ดังนี้

๑) วันประสูติ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกษัตริย์โดยพระชาติและโดยพระวงศ์เป็นโคตมวงศ์โดยชาติภูมิเป็นชาวศกยะ ประสูติก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในมัธยมประเทศ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันอยู่ในเมืองลุมพินี ประเทศเนปาล) และพระนางสิริมหามายาทรงมีพระนามว่า

“เจ้าชายสิทธัตถะ” ในวันประสูตินั้น ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า พระนางศิริมหามายาทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว ทรงประสงค์จะเสด็จไปเมืองเทวทหะนครอันเป็นชาติภูมิแห่งพระองค์ เมื่อทรงได้รับอนุญาตจากพระเจ้าสุทโธทนะแล้ว ครั้นรุ่งเช้าในวันวิสาขบูชาณมิดิถีเพ็ญเดือน ๖ พระนางศิริมหามายาเสด็จออกจากพระนครไปถึงป่าไม้รัง มีชื่อว่าลุมพินีวัน อยู่ระหว่างพระนครทั้งสองแต่ใกล้เมืองเทวทหะนคร พระนางจึงโปรดให้เสด็จชม ครั้นเสด็จไปถึงใต้ต้นสาละพฤกษ์ (ไม้รัง) ก็ทรงประสูติพระครรภ์ประสูติพระมหาบุรุษจากพระครรภ์ ณ สถานที่นั้น

๒) วันตรัสรู้

เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้รับการทำนุบำรุงอบรมมาเป็นอันดีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงพระเจริญวัย ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา (พิมพา) กาลต่อมาได้ทรงมีพระโอรสพระนามว่า “ราหุล” ด้วยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วในอดีตกาล และด้วยพระปัญญาอัน เต็มบริบูรณ์ด้วยโยนิโสมนสิการ ทำให้ทรงมีพระอัธยาศัยเปี่ยมในความเป็นอยู่อันเพริศเพรินด้วยกามคุณ เกิดแล้วก็แก่ ก็เจ็บ และตายไป โดยไม่เกิดประโยชน์อันใด เมื่อทรงพิจารณาอย่างรอบคอบถึงความเป็นอยู่ของชีวิตก็ทรงยังเปี่ยมในโลภวิสัย และทรงมีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่แก่มหาชน ทรงดำริจะหาประโยชน์เพื่อให้มหาชนพ้นทุกข์และปฏิบัติคุณงามความดีโดยถูกต้อง ดังนั้น ทรงเห็นว่าการออกบวชเป็นวิถีทางในการที่จะทำประโยชน์ได้อย่างยิ่ง จึงทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช ถีอเพศเป็นนักบวชและทรงศึกษาวิธีการจากพราหมณ์คณาจารย์ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้น เมื่อทรงศึกษาจนสำเร็จในลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้น แล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางในการทำให้ตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ ก็ทรงลาพราหมณ์คณาจารย์เหล่านั้น เพื่อไปแสวงหาวิธีการและแก้ไขทดลองโดยลำพังพระองค์เอง จนได้รับความพอพระทัยว่า ได้ตรัสรู้แล้ว ในวันวิสาขบูชาณมิดิถีเพ็ญเดือน ๖ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี (ปัจจุบันอยู่ในเขตเมืองพุทธคยา แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย)

๓) วันเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ครั้นได้ตรัสรู้แล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจโปรดบรรพชิต คือ ปัญจวัคคีย์ ๕ รูปมีพระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า และทรงส่งไปเผยแผ่พระศาสนา ในนิคมชนบทราชธานีต่าง ๆ จนพระศาสนาเจริญแพร่หลายพร้อมทั้งทรงแสดงธรรม บัญญัติวินัย เพื่อผลอันไพบูลย์มั่นคงแก่พระศาสนาและความพ้นทุกข์ของมหาชน เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ณ สวนป่ารัง ฟากแม่น้ำหิรัญญูดี อันเป็นที่แหวะพักของมัลลกะษัตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา พระองค์ทรงประทับบรมบนเตียงในระหว่างไม้รังทั้งคู่ หันพระเศียรไปทางทิศเหนือบรมมโดยเบื้องขวาเป็นอนุฐานไสยาสน์ และทรงโปรดประทานพระโอวาทเป็นปัจฉิมโอวาท “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ต่อจากนั้นทรงเข้าปฐมฌานไปจนถึงสัญญาเวทิตนโรธ เรียกว่า อนุโลม แล้วย้อนกลับลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน เรียกว่า ปฏิโลม แล้วย้อนขึ้นไปอีกโดยลำดับ ๆ จนถึงจุดตถฌานและเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันวิสาขบูชาณมิดิถีเพ็ญเดือน ๖ ณ ใต้ต้นสาละ เมืองกุสินาราแคว้นมัลละ เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี (ปัจจุบันอยู่เขตเมืองกุสินคระ แคว้นอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย)

ประวัติความเป็นมาของวันวิสาขบูชาในประเทศไทย

วันวิสาขบูชา ปรากฏหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่าคงได้แบบอย่างมาจากลังกา กล่าวคือ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๔๒๐ พระเจ้าภาติกราชกษัตริย์แห่งกรุงลังกาได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่างมโหฬาร เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและกษัตริย์แห่งกรุงลังกาในรัชกาลต่อ ๆ มา ก็ทรงเจริญรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่

สมัยกรุงสุโขทัย ประเทศไทยกับประเทศลังกามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากในด้านพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ชาวลังกาได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยและเชื่อว่าได้นำการประกอบพิธีวิสาขบูชามาปฏิบัติในประเทศไทยด้วย

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ มีความตอนหนึ่งว่า “...ก็การที่ถือว่าพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์วิสาขะเป็นนักขัตฤกษ์ที่ควรประกอบบูชาในพระรัตนตรัย ซึ่งถือกันอยู่ในเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาแต่โบราณนั้น จะให้ได้ความชัดว่า ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในแผ่นดินสยามแล้ว คนทั้งปวงได้ทำการบูชานั้นมาแต่เดิมหรือไม่ได้ทำก็ไม่มีปรากฏชัดในที่แห่งใด จนถึงกรุงสุโขทัย จึงได้ความตามหนังสือที่นางนพมาศแต่งนั้นว่า ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชบริรักษ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประดับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างในจวนตำแหน่งท้าวพระยา พระหลวงเศรษฐี ชีพราหมณ์ บ้านเรือน โรงร้านพวงแพ ชนประชา ชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคม ประทีปขวาลาสว่างไสวห้อยย้อยพวงบุปผชาติประพรมเครื่องสุคนธรส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรี มหาชนชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตอาหารสังฆทานข้าวบิณฑุ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกทาน แก่ยากทลิกคนกำพร้าอนาถาชราพิการ บ้างก็ซื้อไถ่ชีวิตสัตว์จตุบาททวิบาทชาติมีจตุต่าง ๆ ปลดปล่อยให้มีความสุขสบาย อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชกุล ก็ทรงศีลบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา พุทธศาสนา เวลาตะวันฉายแสงก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงศ์และนางใน ออกวัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่งออกวัดราษฎร์บูรณพระวิหารหลวงวันหนึ่งออกวัดโลกสุทธราชาวาสวันหนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนตยาคิณ โปรยปรายผกาเกสรสุคนธรส

สักการบูชา ถวายประทีปธูปเทียน เวียนแว่นรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางคดนตรี ดีดสีตีเป่า สมโภชพระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถ พระอัฐฐารส โดยมีกมลโสมนัสศรัทธาทุกถ้วนคน ”

แล้วมีคำสรรเสริญว่า “อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วย แสง ประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชาย ธงประตัก ไสวไปด้วยพุ่มพวงดอกไม้กรองร้อยห้อย แขนว หอมตลบไปด้วยกลิ่นสุคนธสรวยริน เสนาะสำเนียงพิณพาทย์ฆ้องกลองทั้งทิวาราตรี มหาชนชาย หญิงพากันกระทำกองการกุศล เสมือนจะเผยซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกซอซัน” กล่าวไว้เป็นการสนุกสนาน ยิ่งใหญ่ เหมือนอย่างในหนังสือโบราณก่อน ๆ ขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึงวันวิสาขบูชา ดังนี้...”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดถึงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ ไม่ปรากฏว่าได้มีการประกอบพิธีวิสาขบูชา เพราะสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวยให้ประกอบ เป็นพระราชพิธี คงมีแต่พิธีที่พระสงฆ์และประชาชนจัดขึ้นตามวัดวาอารามเท่านั้น ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐาน ในพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ตรัสถามพระเถรานุเถระเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลในทาง พระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ พระสงฆ์ได้ถวายพระพรว่า การกระทำวิสาขบูชาเป็นการบำเพ็ญกุศลพิเศษ ยิ่งกว่าบำเพ็ญในโอกาสตรุษสงกรานต์ พระองค์จึงทรงรับสั่งให้ประกอบพิธีวิสาขบูชาเป็นพระราชพิธี

ในรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการประกอบพิธีวิสาขบูชา ให้ความสำคัญ มีพระราชโองการสั่งว่า แต่นี้สืบไปถึง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เป็นวันพิธีวิสาขบูชา นักขัต ฤกษ์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะรักษาพระอุโบสถศีล ประณินบัติ ๓ วัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่า สัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัยใน ๓ วัน ถวายประทีป ตั้งโคมแขวนเครื่องสักการบูชา ดอกไม้เพลิง ๓ วัน ให้ เกณฑ์ประโคมเวียนเทียนพระพุทธเจ้า ๓ วัน ให้มีพระธรรมเทศนา ในพระอารามหลวงถวายนาน ๓ วัน

ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ไพร่ฟ้า อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้ำ วาณิช สมณชีพราหมณ์ทั้งปวงจึงมีศรัทธาปลงใจลงในกองการกุศล อุทิศสำหรับกระทำวิสาขบูชา ให้เป็น ประเพณียั่งยืนในทุกปี อย่าให้ขาด ฝ่ายฆราวาสนั้นจงรักษาอุโบสถศีล ถวายบิณฑบาตทาน ปล่อยสัตว์ ตามศรัทธา ๓ วัน ดุจวันตรุษสงกรานต์ เพลาเพลแล้วมีพระธรรมเทศนาในอาราม

ครั้นเพลาบ่าย ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ รูปเทียน ขวาลา ทั้งธงผ้า ธงกระดาษออกไปยังพระอารามบูชาพระรัตนตรัย ตั้งพนมดอกไม้ แขนวพวงดอกไม้ รูป เทียน ธงใหญ่ ธงน้อย ในพระอุโบสถ พระวิหาร ที่ลานพระเจดีย์ และพระศรีมหาโพธิ์ จะมีเครื่อง ดุริยาง คดนตรี มโหรี พิณพาทย์ เครื่องเล่นสมโภชตามแต่ศรัทธา

ครั้นเพลาค่ำ ให้ฆราวาสบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชาประทีป โคมตั้ง โคมแขวนหน้าบ้าน ร้านโรงเรือนและเรือแพ ทุกแห่งทุกตำบล ครบ ๓ วัน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำนั้นเป็นวันบูรณมิ ให้ข้า ทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชวังหลวงในกรมพระราชวังบวรสถานมงคลประชุมกันถวายสลากภัตแก่ พระสงฆ์ ให้มรรคทายกชักชวนสัปบุรุษทายกบรรดาที่อยู่ใกล้เคียงอารามใด ๆ ให้ทำสลากภัตถวาย พระสงฆ์ในอารามนั้น ๆ

เพลาย่ำ ให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยดอกอุบลบัวหลวง วงสายสิญจน์สำหรับเป็นปริตรไปตั้งที่ พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงพระอุโบสถแล้วจะได้สวดพระพุทธมนต์ จำเริญพระปริตรธรรมครั้งจบแล้ว หม้อ น้ำของผู้ใดก็ให้ไปกินไปอาบ ประพรมเหย้าเรือนเคหา บำบัดโรคอุปัทวภัยต่าง ๆ ฝ่ายพระสงฆ์สมณะนั้น ให้พระราชาคณะฐานานุกรมประกาศให้ลงพระอุโบสถ แต่เพลาเพลแล้วให้พร้อมกัน ครั้นเสร็จ อุโบสถกรรมแล้วเจริญพระปริตรธรรม แผ่พระพุทธรูปไปในพระราชอาณาเขตระงับอุปัทวภัยทั้งปวง

ครั้นเพลาค่ำ เป็นวันโอกาสแห่งพระสงฆ์สามเณรกระทำสักการบูชา พระศรีรัตนตรัยที่พระ อุโบสถและพระวิหารด้วยธูปเทียน โคมตั้ง โคมแขวน ดอกไม้ และประทีป เป็นต้น พระภิกษุที่เป็นธรรม ถึก จงมีจิตปราศจากโลภโลภามิส ให้ตั้งเมตตาศรัทธาเป็นบุเรจาริก จงสำแดงธรรมเทศนาให้พระสงฆ์ สามเณรแลสัปบุรุษฟัง โดยอันควรแก่ราตรีวันนั้นทุกอารามให้กระทำตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้ เสมอไปทุกปีอย่าให้ขาด

ถ้าขรवासแลพระสงฆ์สามเณรรูปใด เป็นพาลทุจริตจิตคะนองหยาบช้า หามีศรัทธาไม่กระทำ ความอันมิชอบให้เป็นอันตรายแก่ผู้กระทำวิสาขบูชาในวันนักษัตรฤกษ์นั้นก็ให้ร้องแขวงนายบ้านายอำเภอกำชับตรวจตราสอดแนมจับกุมเอาตัวผู้กระทำผิดให้จงได้ ถ้าจับได้ในกรุงเทพฯ ให้ส่งกรมพระนครบาล นอกกรุงให้ส่งเจ้าอธิการ ให้ไล่เลียงไถ่ถามได้ความสัตย์ให้ลงโทษลงทัณฑ์กรรมตามอาญา ฝ่ายพระพุทธจักร แลพระราชอาณาจักรจะให้หลาบจำ อย่าให้ทำต่อไป แลให้ประกาศป่าวร้องอาณาประชาราษฎร์ ลูกค้าวาณิช สมณชีพราหมณ์ให้รู้จักทั่วให้กระทำดังพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟังจะเอาตัวผู้กระทำผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษพระราชพิธีวิสาขบูชานี้ได้กระทำขึ้นในประเทศไทยเป็น เวลานาน อาจมีเหตุการณ์บางอย่างไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้พิธีวิสาขบูชาขาดประเพณีไปเป็นเวลานาน เพิ่งมาฟื้นขึ้นในรัชกาลที่ ๒ โดยสมเด็จพระสังฆราช (มีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์) ได้ถวายพระพร วิสัชนาให้เกิดพระราชศรัทธา

จึงทรงประกาศพระราชกำหนดให้จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้น และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บัดนั้น จนถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเทศนา พุทธประวัติปฐมสมโพธิขึ้นตามวัดในวันวิสาขบูชาเป็นกรณีพิเศษเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่ปฏิบัติตาม แบบอย่างในรัชกาลก่อน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานวันวิสาขบูชาให้พิเศษไปกว่าที่เคยจัดในรัชกาลก่อน คือ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพระพุทธธรรม ณ เณรียงพระ อุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้ทำโคมแขวนไว้ตามศาลารายอีกด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บรรดา พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียนและสวดมนต์รอบ ๆ พระพุทธรัตนสถาน วิธีปฏิบัตินี้ นับว่าเป็นแบบอย่างของการเวียนเทียนในรัชกาลต่อ ๆ มาจนถึงสมัยปัจจุบัน การประกอบพิธีวิสาขบูชา

เฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าทุกยุคทุกสมัย ได้แก่ การจัดงาน เฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งทางราชการเรียกว่างาน “ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ” ตั้งแต่ วันที่ ๑๒ ถึง ๑๘ พฤษภาคม รวม ๗ วัน ได้จัดงานส่วนใหญ่ขึ้นที่ท้องสนามหลวง สถานที่ราชการ และวัดอารามต่าง ๆ ประดับธงทิวและโคมไฟทั่วพระราชอาณาจักร ประชาชนถือศีล ๕ หรือศีล ๘ ตามศรัทธาตลอดเวลา ๗ วัน มีการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์รวม ๒,๕๐๐ รูป ประชาชนงดการฆ่าสัตว์ และงดการดื่มสุราดังแต่วันที่ ๑๒-๑๔ พฤษภาคม รวม ๓ วัน มีการก่อสร้างพุทธมณฑลจัดภัตตาหาร เลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วันละ ๒,๕๐๐ รูป ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารประชาชนวันละ ๒๐๐,๐๐๐ คน เป็นเวลา ๓ วัน ออกกฎหมายสงวนสัตว์ป่าในบริเวณนั้น รวมถึงการฆ่าสัตว์และจับสัตว์ในบริเวณวัด และหน้าวัดด้วย และได้มีการปฏิบัติธรรมอย่างพร้อมเพรียงกันเป็นกรณีพิเศษในวันวิสาขบูชาปีนั้นด้วย

พิธีกรรมการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา มีการปฏิบัติดังนี้

๑. ถึงกำหนดวันวิสาขบูชา ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกัน (ทั้งชาววัดและชาวบ้าน) บอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้

๒. เมื่อถึงเวลากำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณให้พุทธบริษัท ภิกษุสามเณร อุบาสกและอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้าถัดไปสามเณรท้ายสุด อุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิงหรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้ รูปเทียนตามแต่จะหาได้และศรัทธาของตน ขนาดของเทียนควรจุดเทียนให้เดินจนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่ดับระหว่างเดิน

๓. เมื่อพร้อมกันแล้ว ประธานสงฆ์จุดเทียนและรูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้วถือดอกไม้ รูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือ หันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่เวียนนั้น แล้วกล่าวคำบูชาตามแบบที่กำหนดไว้ ตามประธานสงฆ์จนจบ

๔. ประธานสงฆ์ประนมมือถือดอกไม้ รูปเทียนเดินนำหน้าแถวไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียนเทียน คือ เดินเวียนไปทางที่มีมือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้นจนครบ ๓ รอบการเดินเวียนขวา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงตามธรรมเนียมอินเดียในสมัยพุทธกาลในแต่ละรอบให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ตามลำดับ ดังนี้

รอบแรก ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ

ภาษาบาลี

อิปิติ โส ภาวะหา อระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู

อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภาวะหาติ.

คำแปล

เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ โดยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดีแล้ว รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ทรงเป็นผู้สามารถฝึก บุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ทรงเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิก บานด้วยธรรม เป็นผู้มี ความจำเริญ จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์ ดังนี้

รอบที่สอง ระลึกถึงพระธรรมคุณ

ภาษาบาลี

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก
เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ.

คำแปล

พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึง เห็นได้ด้วยตัวเอง เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรกล่าวกับผู้อื่นว่าท่านจง มาดูเถิด เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้

รอบที่สาม ระลึกถึงพระสังฆคุณ

ภาษาบาลี

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. อชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ.
ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. สามิจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. ยะทิทัง
จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัญฺฐะ ปุริสะปุคคะลา. เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย
ทักขิเนยโย อัญฺชะลีสะระณียะ อะนุตตะรัง ปุญฺญักเขตตัง โลกัสสาติ.

คำแปล

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติตรงแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่ บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับ เรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ นั่นแหละ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมา

บูชา เป็นผู้ที่ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำ
อัญชลี เป็นเนื่อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

๕. เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว นำดอกไม้ ธูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อจากนั้นจึงเข้าไป
ไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ หรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนดเริ่มทำวัตร
เย็นและสวดมนต์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษ
แสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี

๓.๓ วันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา คือวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
หลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๘ วัน ถือเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ
เดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ของไทย)

ประวัติ

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ๘ วัน มัลลกะษัตริย์แห่ง
เมืองกุสินารา พร้อมด้วยประชาชนและพระสงฆ์ มีพระมหากัสสปะเถระเป็นประธานพร้อมกันกระทำ
การถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ณ มกุฏพันธเจดีย์ แห่งเมืองกุสินารา เมื่อวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งนิยม
เรียกกันว่า วันอัฐมี เมื่อเวียนมาบรรจบแต่ละปี พุทธศาสนิกชนประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะเช่น
ที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น แต่จะถวายกันมาแต่เมื่อใด ไม่พบหลักฐาน ปัจจุบัน
นี้ ก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่

หลังจากที่พระเพลิงซึ่งเผาไหม้พระพุทธสรีระดับมอดลงแล้ว บรรดาภิกษุศรัยมีลละ
ทั้งหลายจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดใส่ลงในหีบทองแล้วนำไปรักษาไว้ภายในนครกุสินารา
ส่วนเครื่องบริขารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานตามที่ต่าง ๆ อาทิ ผ้าไตรจีวร
อัญเชิญไปประดิษฐานที่แคว้นธาระ บาตรอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองปาตลีบุตร เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมอัฐมีบูชา

การประกอบพิธีอัฐมีบูชาในประเทศไทยนั้นนิยมทำกันในตอนค่ำและปฏิบัติ
เช่นเดียวกันกับการประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น

การปฏิบัติพิธีกรรม

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล รักษาศีล สำรวม ระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

๓.๔ วันอาสาฬหบูชา

ความหมาย

“อาสาฬหบูชา” (อา-सान-หะ-บุ-ชา/อา-सान-ละ-หะ-บุ-ชา) ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ อาสาฬห (เดือน ๘ ทางจันทรคติ) กับบูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันจึงแปลว่า การบูชาในเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน ๘ หรือเรียกเต็มว่า อาสาฬหปุรณมีบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือราวเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นวันพระจันทร์เสวยอาสาฬหฤกษ์ แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือ มีเดือน ๘ สองหน วันอาสาฬหบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง ตกในราวเดือนกรกฎาคม ปลาย ๆ เดือน

โดยสรุป วันอาสาฬหบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ในวันเพ็ญเดือน ๘ คือ

๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระศาสนา
๓. เป็นวันที่เกิดอริยสงฆ์ครั้งแรก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะรู้แจ้งเห็นธรรม เป็นพระโสดาบันจัดเป็นอริยบุคคลท่านแรกในอริยสงฆ์
๔. เป็นวันที่เกิดพระภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา คือ การที่ท่านโกณฑัญญะขอบวชและได้บวชเป็นพระภิกษุหลังจากฟังปฐมเทศนาและบรรลุธรรมแล้ว
๕. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงได้ปฐมสาวก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะนั้น ได้บรรลุธรรมและบวชเป็นพระภิกษุ จึงเป็นสาวกรูปแรกของพระพุทธเจ้า

เมื่อเปรียบกับวันสำคัญอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา บางที่เรียกวันอาสาฬหบูชาว่าวันพระสงฆ์ (คือวันที่เริ่มเกิดมีพระสงฆ์)

ดังนั้น ในวันนี้จึงเป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเทศนาเป็นกัณฑ์แรก จึงเรียกเทศนากัณฑ์นี้ว่า “ปฐมเทศนา” หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่านับเป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา

ประวัติความเป็นมา

นับแต่วันที่สมเด็จพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ คือ ในวันเพ็ญ เดือน ๖ พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขในบริเวณโพธิมณฑลนั้น ตลอด ๗ สัปดาห์ คือ

สัปดาห์ที่ ๑ คงประทับอยู่ที่ควงไม้อสถะอันเป็นไม้มหาโพธิ์ เพราะเป็นที่ตรัสรู้ทรงใช้เวลาพิจารณาปฏิกิจจสมุปปาทธรรมทบทวนอยู่ตลอด ๗ วัน

สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จไปทางทิศอีสานของต้นโพธิ์ ประทับยืนกลางแจ้งเพ่งดูไม้มหาโพธิ์ โดยไม่กะพระเนตรอยู่ในที่แห่งเดียวจนตลอด ๗ วัน ที่ประทับยืนนั้นปรากฏเรียกในภายหลังว่า “อนิมิสเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จไปประทับอยู่ในที่กึ่งกลางระหว่างอนิมิสเจดีย์กับต้นมหาโพธิ์แล้วทรงจกรมอยู่ ณ ที่ตรงนั้นตลอด ๗ วัน ซึ่งต่อมาเรียกตรงนั้นว่า “จกรมเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปทางทิศพายัพของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดบัลลังก์พิจารณาพระอภิธรรมอยู่ตลอด ๗ วัน ที่ประทับขัดสมาธิเพชรนั้น ต่อมาเรียกว่า “รัตนฆรเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปทางทิศบูรพาของต้นโพธิ์ ประทับที่ควงไม้ไทรชื่อชุปาลนิโครธอยู่ตลอด ๗ วัน ในระหว่างนั้นทรงตรัสแก้ปัญหาของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งทูลถามในเรื่องความเป็นพราหมณ์

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปทางทิศอาคเนย์ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้จิกเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอด ๗ วัน ฝนตกพรำตลอดเวลา พญานาคมาวงขดล้อมพระองค์ และแผ่พังพานบังฝนให้พระองค์ทรงเปล่งพระอุทาน สรรเสริญความสงบ และความไม่เบียดเบียนกันว่า เป็นสุขในโลก

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จย้ายสถานที่ไปทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้เกตเสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน มีพานิช ๒ คน ชื่อตปุสสะกับภัลลิกะเดินทางจากอุกกถชนบทมาถึงที่นั่นได้เห็นพระพุทธรองค์ประทับอยู่ จึงนำข้าวสัตตุง ข้าวสัตตูก้อน ซึ่งเป็นเสบียงกรังของตนเข้าไปถวายพระองค์ทรงรับเสวยเสร็จแล้ว สองพานิชก็ประกาศตนเป็นอุบาสก นับเป็นอุบาสกคู่แรก

ในประวัติกาล ทรงพิจารณาสัตว์โลกเมื่อล่วงสัปดาห์ที่ ๗ แล้ว พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่ควง ไม้ไทรชื่อชุปาลนิโครธอีก ทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้งมาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม จึงท้อพระทัยที่จะสอนสัตว์โลกแต่อาศัยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง ทรงเล็งเห็นว่าโลกนี้ผู้ที่พอจะรู้ตามได้ก็คงมีเปรียบกับดอกบัว ๔ ประเภท คือ

๑. **อุคฆตัตถัญญ** ได้แก่ ผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถรู้ธรรมพิเศษได้ทันทีทันใดในขณะที่มีผู้สั่งสอนหรือพวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็วเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พร้อมทั้งจะบานในเมื่อได้รับแสงพระอาทิตย์ในวันนั้น

๒. **วิปจิตถัญญ** ได้แก่ ผู้ที่สามารถจะรู้ธรรมพิเศษได้ ต่อเมื่อท่านขยายความย่อให้พิสดาร

ออกไปหรือพวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฐิเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอรอบน้ำจักบานในวันรุ่งขึ้น

๓. **เนยยะ** ได้แก่ ผู้ที่พากเพียรพยายามฟัง คิด ถาม ท่องอยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง จึงได้รู้ธรรมวิเศษหรือพวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังไม่โผล่ขึ้นจากน้ำได้รับการหล่อเลี้ยงจากน้ำ แต่จะโผล่แล้วบานขึ้นในวันต่อ ๆ ไป

๔. **ปทปมะ** ได้แก่ ผู้ที่แม้ฟัง คิด ถาม ท่อง แต่ก็ไม่สามารถรู้ธรรมวิเศษได้หรือพวกที่ไร้สติปัญญา และยังมีมิจฉาทิฐิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำติดกับเปือกตม รังแต่จะเป็นรกษาหารแห่งปลาและเต่า

การประกอบพิธีในวันอาสาฬหบูชา เพื่อระลึกถึงความสำคัญทั้ง ๓ ประการ ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล และน้อมนำคำสั่งสอนมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติการประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. พิธีหลวง

๒. พิธีราษฎร์

๓. พิธีสงฆ์

สำหรับพิธีหลวงและพิธีราษฎร์นั้น มีการปฏิบัติเช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชาคือการถือศีล ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และฟังธรรมเทศนา เป็นต้น ในส่วนของพิธีสงฆ์ เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็นหรือตอนค่ำแล้วสวดธรรมจกัปปวัตนสูตร หรือพิธีการอื่น ๆ ซึ่งแล้วแต่ทางวัดจะเป็นผู้กำหนด และมีพิธีเวียนเทียนเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา

๓.๕ วันพระหรือวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ (อ่านว่า วัน-ท่า-มะ-สะ-วะ-นะ) คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัท ที่เรียกเป็นคำสามัญ โดยทั่วไปว่า “วันพระ” เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาล ที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและสิริมงคลแก่ผู้ฟังอย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ๆ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม รวม ๔ วัน ได้แก่

๑. วันขึ้น ๘ ค่ำ

๒. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ

๓. วันแรม ๘ ค่ำ

๔. วันแรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ

(หากตรงกับเดือนขาด เป็นแรม ๑๔ ค่ำ) ของทุกเดือน วันทั้ง ๔ นี้ ถือกันว่าเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาปกติ อุโบสถสำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วย วันธรรมสวนะนี้ พุทธบริษัทได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของวันธรรมสวนะ

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบทูลว่า “นักบวชศาสนาอื่น เขามีวันประชุมสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาของเขา แต่ในศาสนาพุทธยังไม่มี” พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมสนทนา และแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชนในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ พุทธศาสนิกชนจึงถือวันดังกล่าว เป็นวันธรรมสวนะ เพื่อกำหนดให้มีการประชุมพร้อมเพรียงกันฟังธรรม

ในสมัยพุทธกาล (พุทธกาล = สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่) นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประชุมพระสงฆ์สาวกเพื่อทรงสั่งสอนธรรม การประชุมสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์นั้น ก็ได้นัดหมายไปประชุมกัน และจะมีพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นผู้สวดพระปาฏิโมกข์พระภิกษุทุกรูปก็จะนั่งฟังด้วยอาการอันสำรวมและตั้งใจจนกระทั่งจบ

คำว่า “สวนะ” แปลว่า การฟัง, และคำว่า “ธรรมสวนะ” แปลว่า การฟังธรรม นั่นคือวันธรรมสวนะ ก็แปลว่า กำหนดประชุมฟังธรรมหรือพูดตามภาษาชาวบ้านทั่วไปว่า วันไปฟังเทศน์กันนั่นเอง อนึ่ง วันพระในทางศาสนาก็ยังได้เรียกว่า วันอุโบสถ ซึ่งแปลว่าวันจำศีลของอุบาสกอุบาสิกาผู้ต้องการบุญกุศลเป็นกรณีพิเศษ

พิธีของชาวบ้าน โดยพุทธศาสนิกชนก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารหวานคาวแด่พระสงฆ์ สมาทานศีล (รับศีล) และฟังพระธรรมเทศนาที่วัด

ในวันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะละเว้นการประพฤติกิจที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมาทานศีลในวันนี้ เช่น รับศีล ๕ หรือศีล ๘ ซึ่งเรียกว่า อุโบสถศีล พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาหรือธรรมสาส์นหรือสนทนาธรรมกัน การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบปฏิบัติซึ่งเรียกกันว่าขั้นตอนพิธีกรรมดังต่อไปนี้

พิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติในวันธรรมสวนะ

๑. ในวันธรรมสวนะตอนเช้า ประมาณ ๙.๐๐ น. พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแสดงธรรมจะเป็นอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในวัดหรือพุทธสถาน สมาคมแห่งใดก็ได้ จัดให้นั่งกันเป็นส่วนสัดส่วนเรียบร้อย มีพระพุทธรูปและที่บูชาประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าจัดให้มีความสง่าตามสมควร

๒. เมื่อพร้อมแล้วพระภิกษุสามเณรเริ่มทำวัตรเช้าตามแบบนิยม ซึ่งทั่ว ๆ ไปใช้ระเบียบ คือ

ก) *นำบูชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมมาสมพุทโธ ภควา...)*

ข) *สวดบุพพภาคนมการ (นโม...)*

ค) *สวดพุทธาภิกุติ (โย โส ตถาคโต...)*

ฌ) *สวดธมมาภิกุติ (โย โส สุวากขาโต...)*

ง) *สวดสงฆาภิกุติ (โย โส สุปฏิปนโน...)*

จ) *สวดรัตนตตยปณามคาถา และ สงเวคปริกิตตนาปฐตอ (พุทโธ สุสุทโธ...)*

๓. เมื่อภิกษุสามเณรทำวัตรจบเพียงนี้ อุบาสกอุบาสิกาเริ่มทำวัตรตามบทซึ่งกล่าวแล้วในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ

๔. เสร็จพิธีทำวัตร หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถพระธรรมกถึกขึ้นธรรมสาสน์

๕. เมื่อจบประกาศอุโบสถแล้ว อุบาสกอุบาสิกาทั้งหมดคุกเข่าประนมมือกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระธรรมกถึกให้ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีลเต็มที่ แต่ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะรักษาเพียงศีล ๕ เท่านั้น ก็รับสมาทานเพียง ๕ ข้อ ในระหว่างข้อที่ ๓ ซึ่งพระธรรมกถึกให้ด้วยบทว่า อพฺรหฺมจฺริยา...พึงรับสมาทานว่า กาเมสุมิจฺฉาจารา...เสียและรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ เมื่อครบแล้ว ก็กราบ ๓ ครั้ง ลงนั่งราบไม่ต้องรับต่อไป

๖. ต่อจากรับศีลแล้วพระธรรมกถึกแสดงธรรมระหว่างแสดงธรรมพึงประนมมือฟังด้วยความตั้งใจจนจบ

๗. เมื่อเทศน์จบแล้วหัวหน้านำกล่าวสาธุการตามแบบที่กล่าวในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ จบแล้วเป็นอันเสร็จ พิธีประชุมฟังธรรมตอนเช้า จะกลับบ้านหรือจะอยู่ฟังธรรมในตอนบ่ายก็แล้วแต่อัธยาศัย

พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมสำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำ เป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบ ระวังอันเป็นความสุขอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชน ผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามสมควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่รับรักษากันตามปกติเฉพาะวันหนึ่งคือหนึ่งอย่างที่รักษากันตามปกติทั่วไป เรียกว่า ปกติอุโบสถ ส่วนอุโบสถที่รับและรักษาเป็นพิเศษกว่าปกติคือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่ง วันรักษาวันหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ คำ ตลอดไปถึงสุดวัน ๘ คำ คือ ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำ นั่นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัฆมสมาทานมั่นคงอยู่ด้วยความผูกใจจน

ตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าว แล้วการรักษาอุโบสถนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติกันมาโดยระเบียบต่อไปนี้

ขั้นตอนพิธี

๑. เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถวันพระใด พึงตื่นแต่เช้ามีดก่อนรุ่งอรุณของวันนั้นพอได้เวลารุ่งอรุณของวันนั้น เตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระเปล่งวาจาอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “อิมัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญุตตังอุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, สัมมะเทวะ อะภิรักขิตุง สะมาทียามิ.” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ข้าพเจ้าขอสมทานเอาซึ่งองค์อุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาด มิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้” แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมทานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

๒. โดยปกติอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมสวนะภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวันพระภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัดเสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกิจพอสมควรแล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ต่อหน้าอุบาสิกอุบาสิกาแล้วทำวัตรเช้า พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสิกอุบาสิกาทำวัตรเช้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ

๓. ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสิกหรืออุบาสิกาคุกเข่าประนมมือประกาศองค์อุโบสถทั้งคำบาลีและคำไทยคำประกาศองค์อุโบสถ

อชชะ โภจนโต ปักขัสสะ อัญญะมิติวะโส

เอวะรูปโป โข โภจนโต ทิวะโส, พุทธะนะ ณะคะวะตา

ปัญญุตตัสสะ รัมมัสสะวะนัสสะ เจวะ, ตะทักคัตถายะ

อุปาสะกะอุปาสิกานัง อุโปสะถัสสะ จะ กาโล โหติ,

หันทะ มะยัง โภจนโต สัพเพ อิระ สะมาคะตา, ตัสสะ

ณะคะวะโต รัมมานุรัมมะปะฏิปัตติยา ปุชะนัตถายะ,

อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง

อุโปสะถัง อุปะวะสิสสามาติ, กาละปะริจเจทัง กัตวา

ตัง ตัง เวระมะณิง อารัมมะณัง กะริตวา,

อะวิกขิตตะจิตตา หุตวา สักกัจจิง อุโปสะถัง สะมาทียะยามะ,

อิทิสัง ทิ อุโปสะถัง สัมปัตตานัง

อัมหากัง ซีวิตัง มา นิรัตถะกัง โหตุ.

คำแปล

ขอประกาศเริ่ม เรื่องความที่จะสมათานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์ ๘ ประการให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมათานทราบทั่วกันก่อนแต่จะสมათาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้เป็นวันอัฐมิมิตินี้ที่แปดแห่งปีช้มาถึงแล้ว ก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ในประชุมกันฟังธรรม และเป็นกาลที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายเพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิดเราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ ฟังกำหนดกาลว่าจะรักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้ แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอากรมณ์ (คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมยสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำที่จลล่องผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อน รำ ขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และการดูการละเล่น แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่กุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประทับตักแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม เครื่องประดับ เครื่องทำ เครื่องย้อม ผัดผิว ทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั้งม้า ที่มีเท้าสูงเกินประมาณและที่นั่งที่นอนใหญ่ภายในมณูและสำลีเครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทองต่าง ๆ ๑ อย่าให้จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น ฟังสมათานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพเพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้านั้นด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้เป็นอยู่รอดมาถึงวันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย

หมายเหตุ คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า ปณณระสี ทิวะโสและเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็นว่า “วันปณณระสีดิถีที่สิบห้า ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า จาตุททสีทิวะโส และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกันว่าวันจาตุททสีดิถีที่สิบสี่”

สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าจะด้วยก็ได้ แต่มีนิยามว่าในวัด ท่านให้สมათานอุโบสถศีลบอกให้สมათานทั้งคำบาลีและคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อน

สมათานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บเพราะพระท่านจะบอกให้สมათาน เมื่อจบประกาศนี้แล้วสำหรับวัดที่ท่านให้สมათานอุโบสถศีลแต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้น ไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมათานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

๔. เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสกอุบาสิกาทุกคนพึงนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่า

มะยัง ภันเต, ติสระณณะ สะหะ อัญญังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ,
ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต, ติสระณณะ สะหะ อัญญังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง

ยาจามะ,

ตะตียัมปิ มะยั้ง ภันเต, ติสระระณณะ สะหะ อัญฐังคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง

ยาจามะ

ต่อจากนั้นควรตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประนมมือ

๕. ฟังว่าตามคำที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อระหะโต
สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ,

ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,

สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ,

พุตติยัมปิ พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ,

พุตติยัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,

พุตติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ,

ตะตียัมปิ พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ,

ตะตียัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ,

ตะตียัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ.

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ติสระระณะคะมะณัง นิฏฐิตัง” ควรรับพร้อมกันว่า “อามะ ภันเต” แล้ว
ท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุดดังต่อไปนี้

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

(อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ)

มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

สุราเมระะยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

(ต่อจากนี้พระท่าน จะสรูปอานิสงส์ของศีล เราควรตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดเป็นบุญกุศลจริง ๆ)

อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ

สีเลนะ สุคะตัง ยันติ,

สีเลนะ โภคะสัมปะทา,

สีเลนะ นิพพุตัง ยันติ, ตัสมา สีสัง วิโสระเย.

ถ้าให้ศีล ๘ ก็ว่าเหมือนกัน เปลี่ยนแต่ชื่อ กาเม เป็น อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง
สะมาทิยามิ เท่านั้น แล้วต่อจากชื่อ สุรา ไปตั้งนี้ วิกาละโภชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ,

นั้นจะคิดะ วาทีตะวิสุกะทัตสนมาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมัณฑะนะวิภูสะนัฏฐานา เวะระมะณี สีกขาปะทัง สะมาทียามิ, อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวะระมะณี สีกขาปะทัง สะมาทียามิ, (สรูปเหมือนศีล ๕ เปลี่ยนแต่ ปัญจะ เป็น อัญฐะ เท่านั้น) ถ้าให้อุโบสถศีล ใช้คำว่าต่อจากข้อสุดท้าย ทีละตอนดังนี้

อิมัง อัญฐังคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญัตตัง อุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, สัมมะเทวะอะภีรักขิตุง สะมาทียามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมาทานท้ายศีลบางวัดให้เฉพาะคำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วย ทั้งนี้ สุดแต่นิยมอย่างไรตามความเหมาะสมของบุคคลและสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วย ฟังว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ต่อนี้พระสงฆ์จะว่า

“อิมานิ อัญฐะ สีกขาปะทานิ อุโปสะถะวะเสนะ มะนะสิกะริตวา, สาธุกัง อัมปะมาเทนะ รักขิตัพพานิ” ฟังรับพร้อมกันเมื่อท่านกล่าวจบคำนี้ว่า **“อามะ ภัณฑะ”** แล้วพระสงฆ์จะว่า

อาณิสสศีลต่อไป ดังนี้ สีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา สีเลนะ นิพพุติง ยันติ, ตัสมา สีลัง วิโสธะเย ทานาว่าจบ ฟังกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ต่อนี้นั่งราบพับเพียบประนมมือฟังธรรมซึ่งท่านจะได้แสดงต่อไป

๖. เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน สาธุ สาธุ สาธุ, อะหัง พุทธัญจะ อัมมัญจะ สังฆัญจะ สาระณัง คะโต, (หญิงว่า คคะตา) อุปาสะกัตตัง (หญิงว่า อุปาสิกัตตัง) เทเสสิง ภิกขุสังฆัสสะ สัมมุขา, เอตัง เม สาระณัง เขมัง เอตัง สาระณะมุตตะมัง เอตัง สาระณะมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมัจจะเย ยะถาพะลัง จะเรยาหัง สัมมาสัมพุทธะ สาสะนัง ทุกขะ นิสสระณะสเสวะ ภาคี อัสสัง (หญิงว่า ภาคินิสสัง) อะนาคะเต ฯ

หมายเหตุ คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นผู้หญิง ฟังเปลี่ยนคำที่เน้นคำไว้ ดังนี้

คะโต เปลี่ยนเป็นว่า **คคะตา อุปาสะกัตตัง** เปลี่ยนเป็นว่า **อุปาสิกัตตังภาคี อัสสัง** เปลี่ยนเป็นว่า **ภาคินิสสัง**

นอกนั้นว่าเหมือนกันเมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว ฟังกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

ต่อนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสมาทานธรรมกันบ้าง ภาวนากรรมฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องบ่นสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมอะไรก็ได้

๓.๖ วันเข้าพรรษา

ความหมายของวันเข้าพรรษา **“พรรษา”** แปลว่า **“ฤดูฝน”** ปีหนึ่งก็ผ่านฤดูฝนหนึ่งครั้ง คนที่อยู่มาเท่านั้นเท่านั้นฝนก็คืออยู่มาเท่านั้นปี ในที่ทั่ว ๆ ไป จึงแปลพรรษากันว่า ปี

“**เข้าพรรษา**” ก็คือ “**เข้าฤดูฝน**” คือ ถึงเวลา ที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน พักอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ โดยไม่แรมคืนที่อื่น เพราะเหตุนี้ จึงมีคำเกิดขึ้น

อีกคำหนึ่ง คือคำว่า “**จำพรรษา**” “**จำพรรษา**” ก็คือ อยู่ประจำวัดในฤดูฝน หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตน อธิษฐานพรรษาตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็น

“**วันเข้าพรรษา**” ก็คือ วันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษา

“**อธิษฐาน**” แปลว่า ตั้งใจกำหนดแน่อนลงไป “**อธิษฐานพรรษา**” ก็คือ ตั้งใจกำหนดแน่อนลงไปว่าจะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน

ประวัติความเป็นมา

มูลเหตุที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษา กล่าวความตามบาลี วัสสุปนายิกขันธกะ คัมภีร์มหาวรรคพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ว่า ในรัชสมัยประเทศสมัยโบราณ คืออินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูฝน พื้นที่ยอมเป็นโคลนเลนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การเดินทาง คราวหนึ่งมีพระผู้ที่เรียกว่า ฉัพพัคคีย์ คือเป็นกลุ่ม ๖ รูปด้วยกัน ไม่รู้จักกาล เทียวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย แม้ในฤดูฝนก็ยัง เดินทางเที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้า หญ้าระบัด และสัตว์เล็ก ๆ ตาย คนทั้งหลายพากันติเตียนว่า ในฤดูฝนแม้พวกเดียรฉัตรแลปริพาชกเขาก็ยังหยุด ที่สุดจนนาก็ยังรู้จักทำรังบนยอดไม้เพื่อหลบฝน แต่พระสมณศากยบุตรทำไมจึงยังเที่ยวอยู่ทั้ง ๓ ฤดู เหยียบย่ำข้าวกล้าและต้นไม้ที่เป็นของเป็นอยู่และทำให้สัตว์ตายเป็นอันมาก

เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันตรัสถามจนได้ความเป็นจริงแล้ว จึงได้วางระเบียบให้พระภิกษุเข้าอยู่ประจำที่แห่งเดียว ในฤดูฝนตลอดระยะเวลา ๓ เดือน เรียกว่า จำพรรษา ด้วยเหตุนี้ภิกษุสงฆ์ที่อธิษฐานเข้าพรรษาแล้วจะไปค้างแรมที่อื่นนอกเหนือจากอาวาส หรือที่อยู่ของตนไม่ได้แม้แต่คืนเดียว หากไปแล้วไม่สามารถกลับมาในเวลาที่กำหนด คือก่อนรุ่งสว่างถือว่าพระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา

วันเข้าพรรษาในประเทศไทย

ตามประวัติศาสตร์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้เริ่มบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษานี้ ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งช่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ผูกท่วย มีศรัทธาในพุทธศาสนา มักทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน”

และมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ เรื่อง “นางนพมาศหรือตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์” พอสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

เมื่อถึงวันกลางเดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษาจะมีการสักการบูชาเป็นพระราชพิธีใหญ่พระภิกษุสงฆ์จะอยู่จำพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือนทั่วไปทุกวัด ฝ่ายพวกพราหมณ์ก็จะบำเพ็ญพรตสมาทานศีลบูชาไฟตามลัทธิของตน

ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวสุโขทัย นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงประชาชน ชาวบ้านทั่วไปต่างประกอบการบุญการกุศลทั่วหน้ากัน เป็นต้นว่า มีการถวายสังฆทาน ถวายผ้าจําพรรษาถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายสลากภัต ถวายเทียนพรรษาสมาทานอุโบสถศีล ละเว้นอบายมุขและฟังธรรมเทศนา ทุกวันพระมิได้ขาด ประชาชนก็ประกอบอาชีพการงานของตนสมกับฐานะสติปัญญาด้วยการอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประชาชนจึงอยู่ดีมีสุขโดยทั่วหน้า

การปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวัน พุทธศาสนิกชนมักจะจัดเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องใช้ เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือ

ที่สำคัญคือ มีประเพณีหล่อเทียนขนาดใหญ่เพื่อให้จุดบูชาพระประธานในโบสถ์อยู่ได้ ตลอด ๓ เดือน มีการประกวดเทียนพรรษา โดยจัดเป็นขบวนแห่ทั้งทางบกและทางน้ำ

แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญ รักษาศีลและชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาชาวบ้านก็จะไปช่วยพระทำความสะอาด เสนาสนะ ซ่อมแซมกุฏิวิหาร และอื่น ๆ พอถึงวันเข้าพรรษาก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลกันที่วัด บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ เป็นต้น ตลอด ๓ เดือน

อนึ่ง บิดามารดามักจะจัดพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของตน โดยถือกันว่าการเข้าบวชเรียน และอยู่จำพรรษาในระหว่างนี้จะได้รับอานิสงส์อย่างสูง

สำหรับการปฏิบัติอื่น ๆ ก็จะมีการถวายผ้าอาบน้ำฝน การอธิษฐานตนว่าจะประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลห้า ศีลแปด ฟังเทศน์ ฟังธรรมตามระยะเวลาที่กำหนดโดยเคร่งครัดตามกำลังศรัทธา และขีดความสามารถของตน

สรุป

วันสำคัญทางศาสนาเป็นที่มาของเทศกาลต่างๆ วันสำคัญใดมีการกำหนดชัดเจน พุทธบริษัททราบเหมือนกันหมด และพร้อมที่จะปฏิบัติกิจกรรมแบบเดียวกันในวันสำคัญนั้น วันนั้นจึงกลายเป็นเทศกาล เช่น วันเข้าพรรษา ช่วงระหว่างนั้นก็จะเป็เทศกาลเข้าพรรษา หลังจากเข้าพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ก็เป็นออกพรรษา ช่วงระหว่างนั้นก็จะเป็เทศกาลออกพรรษา มีการตักบาตรเทโว หรือ

พิธีกรรมอื่นใดที่ถือเอาคติจากตำนานพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาเพื่อโปรดพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน

เทศกาลในพระพุทธศาสนาจึงอาศัยวันสำคัญต่างๆ เกิดขึ้น วันสำคัญใดจะกลายเป็นเทศกาลหรือไม่ วันสำคัญนั้นจะต้องมีพุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันทำกิจกรรมบุญพร้อมๆ กัน ในช่วงวันเวลาดังกล่าวนั้น